

Suživot Hrvata i Slovenaca uz srednji tok Kupe na hrvatsko-slovenskoj granici¹

Filip Škiljan

Institut za istraživanje migracija Zagreb, Hrvatska
e-mail: filip.skiljan@imin.hr
ORCID: 0000-0001-7979-1359

Marina Perić Kaselj

Institut za istraživanje migracija Zagreb, Hrvatska
e-mail: marina.peric@imin.hr
ORCID: 0000-0003-4513-841X

Matijas Baković

Institut za istraživanje migracija Zagreb, Hrvatska
e-mail: matijas.bakovic@imin.hr
ORCID: 0000-0001-7983-9148

SAŽETAK U radu govorimo o suživotu Hrvata i Slovenaca duž rijeke Kupe na granici između Hrvatske i Slovenije, s posebnim naglaskom na naselja uz Kupu na području Grada Vrbovskog u usporedbi s pojedinim pograničnim naseljima na slovenskoj strani rijeke Kupe u Općini Črnomelj. Koristi se interdisciplinarni pristup koji kombinira različite znanstvene metode, uključujući arhivsko istraživanje (analiza matičnih knjiga vjenčanih), kvalitativnu analizu (metoda polustrukturiranih intervjua) i analizu popisa stanovništva naselja uz rijeku Kupu. U istraživanju se promatra razdoblje između 1880. i 2023. godine, a matične knjige su promatrane u razdoblju između 1858. i 1948. godine budući da se one iz kasnijeg razdoblja ne nalaze u Hrvatskom državnom arhivu, već u matičnim i župnim uredima i nisu dostupne široj javnosti. Matične knjige sa slovenske strane također nisu promatrane budući da se one starijeg datuma nalaze u Ljubljani, a one novijeg datuma u župnim i matičnim uredima te nisu dostupne za širu javnost.

¹ Rad je nastao kao rezultat istraživanja na bilateralnom projektu Instituta za istraživanje migracija i Instituta za narodnostna vprašanja pod nazivom „Etničke manjine u slovensko-hrvatskom pograničnom području/ Ethnic minorities in the Slovenian-Croatian borderland“.

Na području Grada Vrbovskog nalazi se nekoliko naselja smještenih uz rijeku Kupu ili blizu nje, koja su čvrsto povezana sa susjednom Slovenijom. Cilj je rada istražiti različite aspekte suživota, kulturnih utjecaja i gospodarskih veza između zajednica pograničnih područja. Rezultati istraživanja pružit će bolje razumijevanje dinamike života na tom području te odnosa između Hrvata i Slovenaca duž rijeke Kupe na granici između dviju zemalja.

Gljučne riječi: Gorski kotar, migracije, hrvatsko slovenski odnosi, usmena povijest, Vrbovsko.

1. Uvod: Društveno-povijesni razvoj vrbovskog i črnomeljskoga kraja

Granica između Hrvatske i Slovenije duga je 501 kilometar, od čega su čak 124 kilometra na rijeci Kupi i Čabranki. Duljina granice na Dragonji iznosi svega 17 kilometara, na Sutli 73,5 kilometara, na Muri 28 kilometara, a na Dravi 19 kilometara, što znači da je najdulja riječna granica Hrvatske i Slovenije upravo na rijekama Kupi i Čabranki. S hrvatske strane granice nalaze se općine i gradovi Čabar, Delnice, Brod Moravice, Vrbovsko, Bosiljevo, Netretić i Žakanje, a sa slovenske Loški Potok, Osilnica, Kostel, Kočevje, Črnomelj i Metlika.

Granica na prostoru vrbovskoga kraja pripada tipu prirodnih granica. Nekadašnja Općina Vrbovsko, sada Grad Vrbovsko, obuhvaćala je najistočniji dio Gorskoga kotara, a zahvaćala je naselja od Zdihova, Liplja, Osojnika i Ljubošine na istoku do Blaževaca, Štefanaca, Tomića i Vučkovića na zapadu.

Grad Vrbovsko obuhvaća 60 naselja koja su uglavnom raspoređena na sjevernom, istočnom i zapadnom dijelu gradskog područja. Današnji oblik i ustroj Vrbovskog započeo je 1962. godine kada su se Općine Vrbovsko, Severin i Moravice ujedinile u jedinstvenu općinu. Općina Vrbovsko 1997. godine na temelju Zakona o područjima županija, gradova i općina dobiva status grada (Zakon o područjima županija, gradova i općina, NN 10/97).

Područje Općine Črnomelj na slovenskoj strani Kupe zahvaća područje Bele krajine u jugoistočnoj Sloveniji. U južnom dijelu Općine nalazi se rijeka Kupa, dok je na sjeveru smješteno gorje Kočevski Rog. Općina obuhvaća 122 naselja, a površinski obuhvaća 339,9 kvadratnih kilometara.²

Povijesno promatrajući i analizirajući navedeno područje, naseljenost se može pratiti od starijega kamenog doba do danas.³ Taj prostor oduvijek je bio slabo naseljen. O tome svjedoče nalazi u špiljama uz rijeku Kupu.⁴ U srednjem vijeku područje je pri-

² <https://www.crnornelj.si/sl/o-obcini/vizitka/>.

³ Podatke o povijesti tog prostora donosimo prema Kruhek, 1984.:24-42.

⁴ Na primjer u špilji Tetinja kod Lukovdola, gdje su nađeni predmeti iz željeznoga doba, iz 8. stoljeća pr. Kr.

padalo Krbavskoj biskupiji. Povijesna isprava iz 1481. godine spominje Lukovdol, Moravice i Vrbovsko.⁵ U Modruškom urbaru iz 1486. godine među ostalim naseljima spominju se i Lukovdol i Gomirje. Već u to vrijeme bilo je napuštenih selišta i u okolici Lukovdola jer su Osmanlije tuda prodirale prema Kranjskoj. Područje su pustošili do sredine 16. stoljeća, kada je ispod Vitunja podignut novi kaštel u Ogulinu. Utvrda je Osmanlijama zatvorila mogućnost prodora od plaščanskoga kraja prema Vrbovskom dolinom Dobre. Sredinom 16. stoljeća podignuta je i kula u Severinu na Kupi koja je imala funkciju sprječavanja prodora Osmanlija dolinom Kupe prema Kranjskoj ili prema moru. U to vrijeme kula se naziva Kaštel Lukovdol. Krajem 16. stoljeća veći dio Gorskoga kotara pripada obitelji Zrinski, a istočni dio i dalje Frankopanima. Između te dvije obitelji dolazi do razmirica upravo zbog granične linije između severinskog i brodskog vlastelinstva.⁶ Granica je utvrđena 1657. godine. Starog stanovništva koje je prije osmanlijskih napada nastanjivalo područje u 17. stoljeću gotovo više nije bilo. Novi stanovnici nastanili su se u dijelovima oko Gomirja i Moravica. Prve skupine koje su došle 1599. godine bile su najvećim dijelom pravoslavne vjeroispovijesti. Problemi su nastali kada su doseljenici, nastanjeni u svrhu obrane tog područja od osmanlijskih napada, trebali postati kmetovi Frankopana. Sukob je riješen otkupom zemljišta pravoslavnih doseljenika za 15,000 forinti. Doseljeni pravoslavci postali su krajišnici za razliku od stanovnika u lukovdolskom i severinskom području, koji su ostali kmetovi.

Godine 1679. severinsko vlastelinstvo brojilo je 132 kmetska domaćinstva. Bili su nastanjeni u Severinu i Lukovdolu te sporadično u nekim manjim naseljima. Severinsko područje 1682. godine darovnicom je ustupljeno pukovniku Ivanu Franji Oršiću. Godine 1776. carica Marija Terezija osnovala je novu Severinsku županiju u kojoj su se našli Rijeka i svi krajevi sjeverno od Karolinške ceste do Karlovca. Oršići su u severinskom kaštelu osigurali prostor za urede, dok je župan Severinske županije sjedio u Rijeci. Vrlo brzo su granice županije promijenjene, a Rijeka je dobila zaseban položaj te je izdvojena iz nje. Zbog važnosti Karolinške ceste Josip II. 1785. godine dodjeljuje status trgovišta Vrbovskom, Ravnoj Gori i Mrkoplju. U vrijeme francuske vlasti u Gorskom je kotaru 1811. godine završena druga važna prometnica koja prolazi kroz vrbovski kraj – Lujzijana. Prolazila je kroz naselja uz Kupu, Zdihovo i Severin, a potom i kroz nova naselja Presiku, Hajdine i Stubicu. Godine 1886. vrbovski je kraj zajedno sa Severinom ušao u sastav Modruško-riječke županije, a pod kotarom Vrbovsko našle su se općine Ravna Gora, Komorske Moravice, Severin, Bosiljevo i Vrbovsko. Takvo je upravno-političko ustrojstvo toga teritorija ostalo do 1923. godine.

⁵ Naime, u toj se ispravi spominje da su na Frankopanovim posjedima građani i trgovci slobodnoga kraljevska grada Gradeca plaćali maltarinu, iako to nisu trebali. Očito je da su u to vrijeme Frankopani bili vlasnici tog područja.

⁶ Severinsko vlastelinstvo pripadalo je Frankopanima, a brodsko Zrinskima. Zrinski su sve do 1657. dokazivali da Gomirje, Vrbovsko i Moravice pripadaju brodskom vlastelinstvu, a Frankopani da pripadaju severinskom.

Između 1922. i 1929. godine područje Vrbovskog bilo je uključeno u Primorsko-krajišku oblast, a dio Slovenije preko Kupe u Ljubljansku oblast. Čitavo je područje pripadalo Kraljevini SHS. Od 1929. godine uspostavljene su banovine, pa su se tako Vrbovsko i Črnomelj našli u Savskoj, a Kočevje u Dravskoj banovini. Kasnije, 1931. godine, Črnomelj je pripojen Dravskoj banovini. Godine 1939. uspostavljena je Banovina Hrvatska i kotar Vrbovsko našao se unutar nje. Godine 1941. dolazi do uspostave NDH, pa granica na Kupi postaje granica između Italije i NDH. Italija je dobila taj dio Slovenije, a Vrbovsko i okolica su potpali pod vlast NDH. Nakon 1945. uspostavljena je socijalistička Jugoslavija, a Hrvati i Slovenci živjeli su u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji do 1991. godine. Nakon raspada SFRJ uspostavljena je državna granica između Slovenije i Hrvatske. Ona postaje još tvrđa postavljanjem granice na Kupi 2007. godine između Hrvatske i Slovenije kao dijela šengenskog prostora. Ta vrsta granice ukinuta je tek 2023. godine s ulaskom Hrvatske u taj prostor.

Područje Bele krajine bilo je do 13. stoljeća pod crkvenom jurisdikcijom Zagrebačke biskupije. Od druge polovice 13. stoljeća Bela krajina priključena je Kranjskoj i potpala je pod Akvilejsku patrijaršiju. Od 14. stoljeća pripada Habsburgovcima. Tijekom 16. stoljeća područje Bele krajine djelomično naseljavaju bjegunci pred Osmanlijama. Osmanlije nisu uspjeli zauzeti ni Metliku ni Črnomelj, a lokalne utvrde pripadale su Frankopanima. Između 1816. i 1848. godine područje Črnomlja pripalo je pod Novomeški okrug.⁷

Škole na tom području osnovane su 1839. godine u Srpskim Moravicama, 1840. godine u Gomirju, 1863. godine u Severinu na Kupi i 1873. godine u Lukovdolu. Prva škola u Vrbovskom otvorena je 1786. godine. Škole se obnavljaju nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1974. obnovljena je školska zgrada u Velikom Jadrcu (sagrađena 1904. godine) i u Lukovdolu (sagrađena 1873. godine). Nova škola sagrađena je u Plemenitašu prije Drugog svjetskog rata 1933. godine, a u Severinu 1960. godine, dok je u Zdihovu podignuta 1952. godine. Škola u Plemenitašu zatvorena je još 1980./1981. godine zbog maloga broja učenika. U susjednoj Beloj krajini od 1820. godine djeluje škola u Vinici. Prema popisu škola iz 1864./1865. godine na području Bele krajine one su postojale u mjestima Semič, Metlika, Črnomelj, Vinica, Stari Trg, Dragatuš, Podzemelj, Suhor, Adlešiči, Sinji Vrh, Preloka, Radovica i Planina.⁸

U sektorima industrije na području Vrbovskog uglavnom je bila razvijena drvna industrija. Udio zaposlenih u drvnoj industriji do razdoblja poslije Drugoga svjetskoga rata bio je mali. Prve parne pilane počele su s radom u 19. stoljeću, a njihov je broj u Gorskom kotaru rastao tijekom 20. stoljeća. Poslije Prvog svjetskog rata počele su s radom i električne pilane.⁹ Dvorac u Severinu na Kupi pretvoren je nakon Drugog

⁷ <https://www.crnomelj.si/sl/o-obcini/zgodovina/>.

⁸ <https://kronika.zzds.si/kronika/article/view/427/680>.

⁹ Pilana Ivana Kapša u Blaževcima bila je prva u kupskoj dolini. Postojala je i pilana Dušana Vilhara u Zapeći koja je radila do 1968. godine.

svjetskog rata u ugostiteljski objekt, a u istom vremenu otvorene su i brojne trgovine u Lukovdolu i u Severinu na Kupi te u Plemenitašu. Donedavno se dio stanovništva s područja Vrbovskog bavio i ugljenarenjem, tj. proizvodnjom drvenog ugljena od bjelogoričnog drveća. To zanimanje bilo je karakteristično za stanovništvo s područja Osojnika, Velikog i Malog Jadrča i Ponikvi. Na slovenskoj strani nakon Drugog svjetskog rata nastala je tekstilna industrija Beti (u Metlici i u Črnomlju), a od 1960. godine Komet (također tekstilna industrija) sa središtem u Metlici i podružnicom u Starom Trgu. Novomeški Novoteks imao je podružnicu u Vinici.¹⁰

Stanovništvo s hrvatske strane granice nije se etnički mijenjalo. Sa slovenske strane granice godine 1941. iseljeni su tzv. Kočevari, kočevski Nijemci koji su premješteni u Štajersku na imanja slovenskih seljaka koji su iseljeni s tog područja na imanja srpskih seljaka u NDH. Kočevski Nijemci se nikada više nisu vratili, a njihova sela nakon tih događaja slabo su naseljena. Naime, od njihova preseljenja ostala su nenaseljena sela nekoliko kilometara udaljena od Kupe prema sjeveru. Uz rijeku Kupu živjeli su i prije etnički Slovenci. U cjelokupnom razdoblju od 1945. godine do danas vidljivo je permanentno smanjivanje broja stanovnika, i to više u Gorskom kotaru (Vrbovsko) nego na području Bele krajine (Črnomelj), odnosno Kočevskog.

2. Pojmovno-metodološki okvir

U istraživanju suživota Hrvata i Slovenaca uz Kupu na hrvatsko-slovenskoj granici mogu se primijeniti različiti teorijski pristupi identitetu unutar interdisciplinarnoga područja znanosti: sociologije, antropologije, povijesti i drugih disciplina. Teorije identiteta odgovaraju na pitanja kako se pojedinci i skupine identificiraju, kako se odnose prema drugima te kako društvo i kultura oblikuju identitete. Individualni (osobni) identitet najvažniji je dio osobnosti (Erikson, 1956.), a osnovna potreba pojedinca jest povezivanje i udruživanje s drugim pojedincima (Fromm, 1989.). Individualni identitet nastaje u interakciji s drugima, odnosno identitet je rezultat interakcije vanjskih i unutarnjih elemenata koji djeluju na jednu socijalnu situaciju (Erikson, 1956., prema Malešević, 1994.: 33). Odgovori na pitanja tko smo i što smo temelj je individualnog identiteta. U procesu identifikacije važna je etnička dimenzija identiteta koja je ujedno ključna u kreiranju identiteta.

Etnički identitet dio je kolektivnog identiteta (Kreutz, 1992.), odnosno jedan od oblika socijalnog identiteta (Tajfel, 1974.). Iz sociokulturne pozicije u radu ćemo govoriti o etničkom identitetu u kontekstu socijalne interakcije. Polazimo od teze da su etničke granice prije svega socijalne (Barth, 1981.), a etnički identitet dinamičan, višedimenzionalan i pluralan (Barth, 1981.; Supek, 1992.; Isajiw, 1974.).

U radu govorimo i o pojmovima granice i prostora koji predstavljaju okvir za istraživanja fizičkih granica koje utječu na identitet i suživot, odnosno problematiziramo kako

¹⁰ <https://majaarchitect.wordpress.com/gospodarstvo-2/>.

granica može biti izvor konflikta ili kohezije. Pri tome je bitno napraviti razliku u definiranju granice i pograničnog područja. Granica između teritorija odvaja dvije nacionalne države, odnosno dva politička sustava koje određuju čitav sustav normi. Kako bi se osiguralo normalno funkcioniranje država, prelazak granice podrazumijeva i poštivanje propisanih državnih procedura, što može ometati svakodnevni život stanovnika pograničnih područja. Pogranično područje odnosi se na teritorij na kojem stanovništvo ima slične prirodne i kulturne karakteristike te društvene odnose (Barbić, 2000.: 342).

U radu analiziramo prostor pogranične zone između Gorskoga kotara i Bele krajine na pograničnom hrvatskom teritoriju Grada Vrbovskog i pograničnih naselja sa slovenske strane rijeke Kupe u Općini Črnomelj. Pogranično područje određuje prisutnost granice koja ima utjecaj na ljude koji ondje žive (Schack, 2001.). Kako se značenje granice stalno mijenja i redefinira, potrebno je govoriti o stanovništvu prostora, a ne o samom prostoru (Zorko i sur. 2012.). Pogranična područja uz granicu i kontinuirana interakcija s tom granicom oblikuju identitet (Fuerst-Bjeliš, 2020.).

Na području Grada Vrbovskog nalazi se nekoliko naselja uz rijeku Kupu ili nedaleko od nje, čime su vezana i za susjednu Sloveniju. Radi se o mjestima Zdihovo, Liplje, Severin na Kupi, Močila, Lukovodol, Lesci, Rim, Klanac, Damalj, Gorenci, Zaumol, Plemenitaš, Zapeč, Blaževci i Štefanci. Na tom području nalaze se dvije rimokatoličke župe. Jedna je u Lukovdolu, a druga u Plemenitašu. S druge strane granice, u Sloveniji, nalaze se naselja Vukovci, Damelj, Dalnje Njive, Breg pri Sinjem Vrhu, Donji Radenci, Sodevci, Stari Trg ob Kolpi, Dečina, Hrib, Prelesje, Kot pri Damelju i Dol. Sva ta naselja pripadaju Općini Črnomelj, odnosno nalaze se u Beloj krajini.

U analizu uključujemo i povijesni kontekst / kolektivna sjećanja¹¹ koja nam govore kako prošli događaji oblikuju – i utječu na kulturu i identitet.

Interdisciplinarnim pristupom u radu kombiniramo nekoliko znanstvenih metoda: arhivsko istraživanje (matične knjige vjenčanih), analizu demografskih podataka (stanovništvo naselja uz rijeku Kupu) te kvalitativnu analizu (metoda polustrukturiranih intervjua).

¹¹ U kolektivnom sjećanju pripadnici nacionalne zajednice osmišljavaju svoju prošlost, sadašnjost i budućnost. Što su događaji i procesi turbulentniji, to su promjene u kolektivnom sjećanju veće. Usmena povijest ponovnim uspostavljanjem životnih sudbina pojedinaca želi oživiti ono što bi inače ostalo lišeno svakoga glasa. Usmena povijest prije svega bilježi iskaze malog čovjeka, iskaze koji govore o njegovoj svakodnevnici i životu, ali ona uz pomoć toga svjedočenja bilježi svakodnevicu proživljene epohe, odnosno povijesnog trenutka. Budući da ljudski život ima granice, svakodnevno u nepovrat odlaze brojne informacije koje nam potencijalni kazivači mogu dati. Sjećanja koja smo prikupili tek su reminiscencije toga što je ostalo od povijesti kraja uz Kupu, danas uvelike demografski opustošenog prostora. Potrebno je stoga istaknuti da je ovaj rad temeljen na tzv. kulturi sjećanja i usmenoj povijesti. Sjećanja pojedinaca koja su prikupljena ne moraju nužno biti i točna. Ona nam samo pokazuju na koji način pojedinci doživljavaju prošlost, kako osobnu, tako i onu svojega sela ili zavičaja (Asman, 2011.; Bojm, 2005.).

Arhivsko istraživanje uključivalo je bilježenje podataka iz matičnih knjiga vjenčanih od 1858. do 1948. godine koje su sačuvane u Hrvatskom državnom arhivu. Drugi dokumenti poput matice umrlih i rođenih nisu bili dostupni u arhivu. Svrha te etape istraživanja bila je utvrditi broj nacionalno mješovitih brakova kao pokazatelja otvorenosti/zatvorenosti ili propusnosti etničkih/nacionalnih granica uvjetovanih državnom/teritorijalnom granicom u prošlosti. Granica između Hrvatske i Slovenije na tom području u promatranom razdoblju nije bila promijenjena osim za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kada je između 1929. i 1931. godine područje Črnomlja bilo unutar Savske banovine. U vrijeme NDH granica na Kupu bila je granica između NDH i područja Slovenije koje je anektirala Italija.

Analizom demografskih podataka pojedinih naselja Grada Vrbovskog uz rijeku Kupu pratili smo popise stanovništva od 1880. do 2021. godine kako bismo utvrdili broj stanovnika i migracijska kretanja.

Uz navedene metode kombinirana je i kvalitativna metoda polustrukturiranih intervjua. Provedeno je petnaest intervjua s ispitanicima koji su pristali razgovarati, pri tome ne inzistirajući na anonimnosti. Ispitanici su bili različitih socio-demografskih karakteristika, a intervjui su provedeni u neformalnoj i ugodnoj atmosferi u njihovim kućama. Cilj je bio utvrditi identitetsku matricu i interaktivni kôd suživota dvaju naroda koji je prije svega stvoren i određen državnom granicom.

3. Arhivsko istraživanje: broj nacionalno mješovitih brakova

Na osnovi podataka iz matičnih knjiga vjenčanih za župu Plemenitaš nastojali smo utvrditi broj nacionalno mješovitih brakova od sredine 19. do 20. stoljeća kao indikatora propusnosti nacionalnih granica.

Plemenitaš je naselje smješteno nedaleko od rijeke Kupe (zračne linije oko 300 metara) i sjedište je Župe svetoga Antuna od 1805. godine. Do tada je sjedište župe bilo u Lukovdolu, a sadašnja crkva u Plemenitašu sagrađena je 1790. godine.¹² Obuhvaća naselja Plemenitaš, Zaumol, Zapeć, Blaževce i Štefance. Matične knjige za Plemenitaš, Zaumol, Zapeć, Blaževce i Štefance do 1790. godine vodile su se u Starom Trgu u Sloveniji.¹³ Crkva je prema kanonskoj vizitaciji iz 1753. godine podignuta šezdeset godina ranije, dakle krajem 17. stoljeća. U Plemenitašu obitavaju osobe koje nose prezimena: Šutej, Mihelić, Osojnički, Kranjac, Majetić, Severinski, Kavran, Pavlinac, Rauh, Dadasović, Marković, Mavrin i Štimac.¹⁴

¹² Etnografske crtcie i opis života u okolici Severina na Kupu – sjećanja Kristine Kavran, s. a., str. 132.

¹³ Matične knjige Starog Trga ob Kolpi moguće je pregledavati do 1901. godine na stranici <https://data.maticula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/stari-trg-ob-kolpi>.

¹⁴ U Hrvatskom državnom arhivu (HDA) sačuvane su Matične knjige vjenčanih od 1858. do 1948. godine. Matica umrlih i rođenih nije nam bila dostupna u arhivu.

Tablica 1.

Podatci iz matične knjige vjenčanih za područje Plemenitaša (1858. – 1948.)

Godina vjenčanja	Mjesto podrijetla mladenke i mladoženje
1870.	Dol i Blaževci
1871.	Blaževci i Sodevci
1876.	Blaževci i Stari Trg
1879.	Blaževci i Srednji Radenci
1881.	Blaževci i Sodevci
1883.	Zapeć i Sodevci
1884.	Daljnje Njive i Štefanci
1885.	Toplica u Kranjskoj i Štefanci
1885.	Košac, župa Stari Trg
1886.	Štefanci i Stari Trg
1887.	Zapeć i Novi Lazi
1889.	Črnomelj i Zapeć
1890.	Jelenja Vas (Stari Trg) i Blaževci
1891.	Črnomelj i Zapeć
1891.	Plemenitaš i Donji Radenci
1893.	Zapeć i Radenci
1896.	Radenci i Zapeć
1896.	Stolnik (?) i Zaumol
1898.	Radenci i Plemenitaš
1901.	Zapeć i Gornji Radenci
1901.	Blaževci i Podgrad
1901.	Stari Laz i Blaževci
1902.	Predgrad i Radočaj
1904.	Blaževci i Daljnje Njive
1905.	Blaževci i Sodevci
1907.	Plemenitaš i Špeharji
1909.	Vrh i Zapeć
1909.	Blaževci i Radenci
1911.	Zaumol i Sodevci
1912.	Radenci i Blaževci
1913.	Vimolj kod Nemske Loke i Blaževci
1918.	Vukovci (Vinica) i Zaumol
1919.	Dol i Blaževci
1919.	Predgrad i Štefanci
1921.	Kot (Stari Trg) i Zaumol
1921.	Hrib i Blaževci
1922.	Sinji Vrh i Blaževci
1923.	Sodevci i Blaževci
1926.	Sodevci i Štefanci
1928.	Kot (župa Stari Trg) i Plemenitaš
1931.	Stari Trg i Blaževci
1942.	Polšnik (Litija) i Plemenitaš
1945.	Koprivnik (Kočevje) i Zaumol

Pregledom matičnih knjiga vjenčanih¹⁵ od 1858. do 1948.¹⁶ vidljivo je kako nije zabilježen nijedan¹⁷ nacionalno mješoviti brak između 1858. i 1870. godine. Svakako treba napomenuti da ne možemo biti sigurni jesu li mladeni podrijetlom iz Slovenije ujedno i etnički Slovenci (ili se možda radi o Hrvatima, Nijemcima...) niti da su mladeni iz Hrvatske etnički Hrvati (ili su možda Slovenci). Ipak, nismo mogli primijeniti drugačiji pristup u ovome dijelu istraživanja budući da na popisu vjenčanih nije zabilježena njihova nacionalnost, a ne možemo ni biti sigurni je li župnik dobro zabilježio rodna mjesta mladenaca. Stoga smatramo kako bi najprimjerenije bilo koristiti pojam „nacionalno mješoviti brak“ budući nismo sigurni radi li se i o etnički mješovitim brakovima. Također treba napomenuti kako bi broj nacionalno mješovitih brakova vjerojatno bio i veći, no možda zbog nepreciznosti lokalnog župnika nisu upisani. Pitanje je također i kako su se stanovnici tog područja samoidentificirali, odnosno kako su se imenovali i deklarirali do Prvog svjetskog rata, a kako u Kraljevini SHS, Kraljevini Jugoslaviji i u socijalističkoj Jugoslaviji. Od 1870. godine broj se nacionalno mješovitih brakova povećava i uglavnom se sklapaju među stanovništvom s područja najbližih naselja s hrvatske i slovenske strane granice. Kako je čitava župa smještena uz rijeku Kupu, ne možemo usporediti naselja župe koja bi bila dalje od rijeke s onima uz rijeku, ali možemo zaključiti da je najveći broj nacionalno mješovitih brakova sklopljen u Blaževcima koji su infrastrukturno najbolje povezani sa Slovenijom, potom u Zapeci, Štefancima, Zaumolu i Plemenitašu. Sa slovenske strane najveći je broj takvih brakova na području Sodevaca, Starog Trga i Radenaca, koji su najbliži granici, a potom iz ostalih naselja črnomeljskoga kraja, dok rjeđe iz Kočevskog. Prema dostupnim podacima u razdoblju od gotovo sto godina sklopljena su 43¹⁸ nacionalno mješovita braka.

Zapažamo kako se postupno povećava broj brakova od 1870. godine unutar područja blizu granice između Hrvatske i Slovenije, vjerojatno zbog veće dostupnosti i povezanosti tih područja, što je rezultiralo i većim brojem međunacionalnih bračnih veza. Olakotna okolnost propusnosti nacionalnih granica jest i zajednička religija jer je, za razliku od ostalih naselja Općine Vrbovsko, stanovništvo naselja uz granicu i rijeku Kupu rimokatoličke vjeroispovijesti. Religijski je faktor bitan identitetski element obje nacionalne skupine, a potom i zajednica u cjelini i predstavlja kohezivno tkivo u kulturno-identitetskom mozaiku svakodnevnog života stanovništva toga kraja.

¹⁵ Matične knjige vjenčanih nakon 1948. godine ne nalaze se u Hrvatskom državnom arhivu i nisu dostupne za širu javnost. One se, naime, još uvijek nalaze u matičnim i župnim uredima te nam zbog toga nisu bile dostupne. Matične knjige sa slovenske strane granice nalaze se u arhivima u Republici Sloveniji, odnosno u župnim i matičnim uredima u Republici Sloveniji.

¹⁶ HDA, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga vjenčanih župe Plemenitaš 1858. – 1948., ZM – 34J/300, M 6894 i M 6895.

¹⁷ Nakon pregleda matične knjige vjenčanih od 1858. do 1948. godine uočava se kako u prvom razdoblju župnik nije zabilježio nijedan nacionalno mješoviti brak, odnosno brak djevojke ili mladića iz Slovenije s djevojkom ili mladićem iz Hrvatske. To se može objasniti i nedovoljnom preciznošću župnika koji možda nije dovoljno pažljivo bilježio naselja podrijetla mladenaca.

¹⁸ Radi se vjerojatno o najmanje 20% manjem realnom broju s obzirom na nepažnju i nemarnost svećenika u jednom razdoblju prilikom bilježenja podataka, odnosno vrlo nečitkom rukopisu između 1920. i 1940. godine.

4. Demografski pokazatelji Grada Vrbovskog: analiza migracijskih trendova

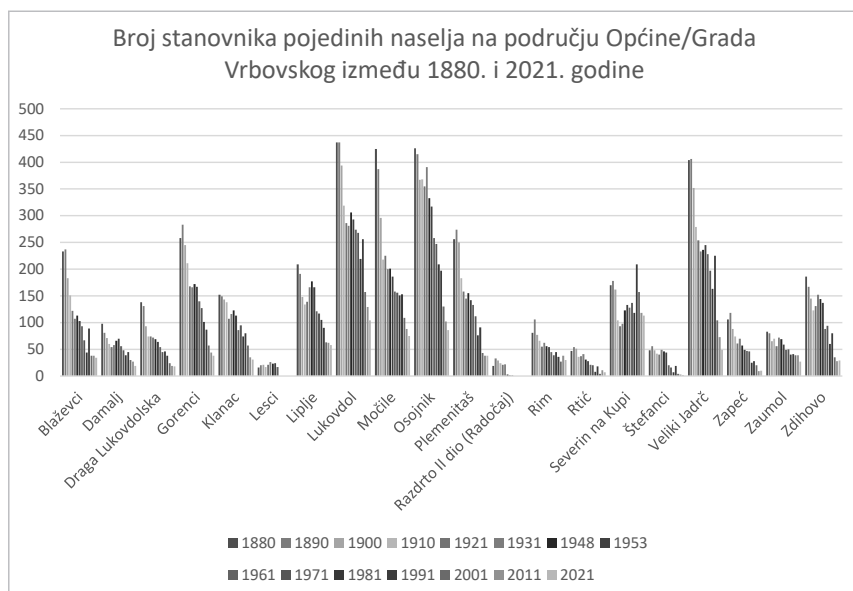
Područje Grada Vrbovskog ima obilježja emigracijskog i depopulacijskoga kraja. Početkom 20. stoljeća depopulaciju karakterizira negativan migracijski saldo koji donekle ublažava pozitivno prirodno kretanje stanovništva. Prema popisu od 1991. do 2021. godine populaciju Gorskoga kotara, kamo se ubraja i Grad Vrbovsko, karakterizira to da je „četvrtina stanovništva u pravilu starija od 60 godina, dok udio mlađe populacije do 19 godina ne prelazi 25%“ (Lajić i Klempić Bogadi, 2010.:198).

Tablica 2.

Broj stanovnika naselja uz Kupu na području Grada Vrbovskog između 1880. i 2021. godine¹⁹

Naselje	1880	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	2021.
Blaževci	233	237	183	151	122	107	113	103	93	67	44	89	38	38	34
Damalj	98	81	71	60	54	58	66	70	56	48	39	45	30	27	19
Draga Lukovdolska	138	131	93	74	74	72	69	64	54	45	46	38	24	19	18
Gorenci	258	283	245	211	168	166	172	167	140	127	101	87	57	44	38
Klanac	152	149	143	138	107	116	123	113	86	95	74	80	57	35	31
Lesci	16	20	21	17	21	26	23	24	17	0	0	0	0	0	0
Liplje	209	191	148	134	139	166	177	166	121	117	105	90	63	62	58
Lukovdol	437	437	394	319	286	281	306	293	274	268	219	256	157	129	104
Močile	425	387	296	218	225	200	201	186	158	156	151	153	109	88	75
Osojnik	426	415	367	368	355	391	333	317	258	247	209	197	130	102	86
Plemenitaš	256	274	250	183	158	145	155	142	133	112	76	91	43	38	38
Razdrto II dio (Radočaj)	19	33	29	24	21	22	3	1	1	0	0	0	0	0	0
Rim	81	106	77	66	55	62	56	54	45	39	45	36	27	38	30
Rtić	47	54	51	36	37	41	31	28	21	20	8	18	4	11	7
Severin na Kupi	170	178	162	104	93	98	123	133	128	137	118	209	157	118	113
Štefanci	48	56	48	42	40	49	46	44	20	16	7	19	4	3	2
Veliki Jadrc	404	406	352	279	254	233	236	245	228	197	163	225	104	73	49

¹⁹ Gelo i sur., (1998.); <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2001/202>; <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2011/196>; <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>.

Tablica 3.

Broj Slovenaca na području Općine/Grada Vrbovskog 1900. – 2021. godine²⁰

Godina popisa	1900.	1910.	1921.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	2021.
Broj Slovenaca	62	98	134	88	84	69	41	37	38	38	34	28

Tablica 4.

Broj osoba sa zavičajnim pravom u Hrvatskoj i Slavoniji 1880. – 1910. godine na području kotara Črnomlja²¹

Kotar	Broj osoba sa zavičajnim pravom u Hrvatskoj i Slavoniji 1880.	Broj osoba sa zavičajnim pravom u Hrvatskoj i Slavoniji 1890.	Broj osoba sa zavičajnim pravom u Hrvatskoj i Slavoniji 1900.	Broj osoba sa zavičajnim pravom u Hrvatskoj i Slavoniji 1910.
Črnomelj	241	362	273	505

²⁰ Gelo i sur. (1998.); <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2001/202>; <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2011/196>; <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>.

²¹ Zajc (2008.): 325-330.

Tablica 5.

Broj govornika hrvatskog jezika u kombinaciji s pravoslavnom vjeroispovijesti 1921.²² i 1931.²³ godine za područje kotara Črnomlja

Kotar	Broj Hrvata i Srba 1921.	Broj Hrvata i Srba 1931.
Črnomelj	833 (pravoslavnih 219)	533 (pravoslavnih 202)

Tablica 6.

Broj Hrvata 1948., 1953., 1961. i 1991. godine za područje kotara, kasnije Općine Črnomelj

Kotar	1948. ²⁴	1953. ²⁵	1961. ²⁶	1991. ²⁷
Črnomelj	699	568	487	1029

Iz popisa stanovništva od 1881. do 2021. godine iščitavamo kako su naselja uz granicu od 1931. godine permanentno gubila stanovništvo. Pozitivan rast broja stanovnika zabilježen je u popisu iz 1991. godine. Pretpostavljamo kako se radi o dijelu stanovništva koje je boravilo u inozemstvu, ali je bilo paralelno prijavljeno i u svojim naseljima kako bi stekli biračko pravo u Hrvatskoj.

Smanjenje broja stanovnika može se povezati s dugoročnim trendom iseljavanja, koji je započeo krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Migracijski tokovi bili su usmjereni prema Sjevernoj Americi (SAD i Kanada) ili Slavoniji (zbog sječe šuma, drvodjelstva i drvne industrije).

Na početku 20. stoljeća područje Vrbovskog imalo je 11,000 stanovnika.²⁸ U ranijim razdobljima bilježi se stalni negativni migracijski saldo, visoke stope nataliteta i mortaliteta. Proces demografske tranzicije uslijed migracije stanovništva obilježava agrarna prenapućenost. Prema popisu iz 1948. godine područje Vrbovskog ponovno bilježi pad stanovništva zbog ratnih gubitaka te prijeratnih ekonomskih, kao i poslijeratnih ilegalnih političkih migracija (Lajić, 1999.). Pedesetih godina 20. stoljeća, prema arhivskim dokumentima, značajan broj stanovništva iseljava se s područja Lukovdola i

²² Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. Sarajevo 1932.

²³ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZS), *Podaci za materinji jezik po banovinama i kotarevima za 1931. godinu*, šapirograf.

²⁴ *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga IX, Stanovništvo po narodnosti*, Beograd 1954., str. 394-417.

²⁵ *Popis stanovništva 1953., knjiga IX, Starost, pismenost i narodnost*, Beograd 1960., str. 481-489.

²⁶ *Popis stanovništva 1961., knjiga VI, Vitalna, etnička i migraciona obeležja, rezultati za opštine*, Beograd 1967., str. 88-89.

²⁷ *Statistične informacije, 18 statistika prebivalstva, 17. Julij 1992., št. 181, Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, 1991-končni podatki, prebivalstvo po materinjem jeziku*.

²⁸ Broj stanovnika područja Vrbovsko 1900. godine 11,000 stanovnika; 1910. godine 10,230 stanovnika; 1921. godine 9663 stanovnika; 1931. godine 10,825 stanovnika i 1948. godine 8714 stanovnika (Lajić, 1999.: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857. – 1971.*, Zagreb, JAZU, 1979.)

okolice.²⁹ Nakon jugoslavenske privredne reforme³⁰ i otvaranja granica Jugoslavije³¹ dolazi do iseljavanja stanovnika ili radnika na privremeni rad u inozemstvo. Dominantno odredište iseljavanja s područja Vrbovskog bila je SR Njemačka, potom SAD i Kanada, Australija, Švicarska, Austrija i Francuska (Turk i Šimunić, 2022.: 318). U početku su to bile sezonske ili privremene migracije, ali su s vremenom postale trajne. Iseljavalo se stanovništvo u najboljoj reproduktivnoj dobi, a poslije su im se pridruživali i drugi članovi obitelji ili su iseljenici odlučili osnovati obitelj u zemljama odredišta.³²

Migracije su ostavile demografsku prazninu u naseljima uz rijeku Kupu. Naselja uz Kupu na području Grada Vrbovskog nalaze se u nešto povoljnijoj situaciji od naselja u drugim dijelovima brodmoravičkog i delničkoga kraja, gdje ima više naselja koja više nemaju stanovnika. Na području Grada Vrbovskog naselja poput Lesci i Razdrto II. dio (Radočaj) potpuno su bez stanovnika, dok neka druga naselja imaju uglavnom dvoznamenkasti broj stanovnika. Lukovdol i Severin na Kupi broje malo više od 100 stanovnika, dok se u Štefancima vode svega dva stanovnika, od kojih u samom naselju živi jedan.

Zaključno, demografska slika tog područja ukazuje na dugotrajni trend depopulacije uzrokovan iseljavanjem, posebice u prošlosti. Naselja uz rijeku Kupu na području Grada Vrbovskog suočavaju se s izazovima vezanim uz održavanje stanovništva i promicanje demografske obnove.

Što se tiče broja Slovenaca na području Vrbovskog i broja Hrvata na području Črnomlja vidljivo je iz prethodnih tablica da je mnogo veći broj Hrvata živio na susjednom slovenskom području. Naime, na području Vrbovskog broj Slovenaca između 1900. i 2021. godine samo je 1921. godine iznosio iznad 100 stanovnika, dok je broj Hrvata na području Općine Črnomelj iznosio više od 1000 stanovnika 1991. godine. Činjenica je da je Črnomelj veća općina od Vrbovskog, da na području Črnomlja postoji niz tvornica u kojima su radili Hrvati iz dugoreškog, vrbovskog i žumberačkoga kraja, ali i iz drugih dijelova bivše Jugoslavije. Također treba spomenuti kako upravo na tom

²⁹ Zahvaljujući gospodinu Ivanu Štefancu došli smo do jednog popisa emigranata s područja Lukovdola i okolice iz kojeg je vidljivo kako je emigranata između 1951. i 1961. godine bilo čak 60 i da su se u najvećoj mjeri iseljavali u Kanadu, SAD, Australiju, Austriju, Njemačku i Francusku. Dio njih otišao je ilegalno, dio legalno. Neki su se iselili s članovima obitelji ili s čitavim obiteljima, a neki samostalno.

³⁰ Privredna reforma 1964./1965. podrazumijevala je gospodarske i političke mjere radi pokretanja i oživljavanja gospodarstva te uvođenje tržišne ekonomije. Ona je uz pozitivne rezultate imala i posljedice poput porasta nezaposlenosti i povećanja socijalnih nejednakosti.

³¹ Jugoslavija se uključila u europske procese ekonomske migracije, a organizirana politika izvoza radne snage u zapadnu Europu počela se provoditi od 1963. godine donošenjem Uputstva o zapošljavanju radne snage u inostranstvu (Ivanović, 2012.: 9-10).

³² Na privremenom je radu u inozemstvu 1971. godine s područja Vrbovskog bilo 386 radnika i nijedan član obitelji; 1981. godine 192 radnika i 69 članova obitelji; 1991. godine 457 radnika i 329 članova obitelji (Turk i Šimunić, 2022.:326).

području žive autohtoni govornici hrvatskog jezika, odnosno Srbi u selima Paunovići, Milići i Bojanci, pa se u popisima iz 1921. i 1931. godine može vidjeti kako je i broj pravoslavaca činio znatan dio onih koji su bili govornici hrvatsko-srpskog jezika. Ipak, u popisima nakon Drugog svjetskog rata Hrvati i Srbi na području kotara Črnomelj u popisima su prikazivani odvojeno, pa je broj od 1029 Hrvata 1991. godine u Općini Črnomelj realan broj hrvatskog stanovništva koje je u najvećoj mjeri vrlo vjerojatno bilo zaposleno u črnomeljskim tvornicama. Osnovni razlog zašto na području Vrbovskog nije bilo više Slovenaca jest privredna nerazvijenost tog područja.

5. Kvalitativna analiza: iz svakodnevnog života stanovništva naselja uz rijeku Kupu na području Grada Vrbovskog

Metodom intervjua cilj nam je bio istražiti život stanovnika graničnog područja uzimajući kao ključni pojam granicu (republičku, državnu), rijeku Kupu (spajanje, interakciju) kroz razmatranje pojma *zajednice mjesta* „ljudi koji žive jedni do drugih na određenom prostoru i dijele određene vrijednosti, iskustva i interese” (Geiger Zeman i Zeman, 2010.:74).

U radu polazimo iz perspektive fizičke kategorije zajednice mjesta čiji se stanovnici nalaze na određenom prostoru na kojem se odvijaju njihove svakodnevne aktivnosti, te iz perspektive socijalne kategorije zajednice ljudi povezanih zajedničkom kulturom, interesima (Selman, 1996.:3-4). Okosnica istraživanja bila je saznati što znači taj prostor ljudima koji ondje žive te kako ga žive i oblikuju.

U ovoj etapi istraživanja naišli smo na poteškoće prilikom pronalaženja ispitanika koji bi nam mogli govoriti iz perspektive usmene povijesti da bismo im kao istraživači mogli usporediti povijesni i suvremeni kontekst. Najstariji stanovnici nedavno su umrli u više sela, a pojedina su sela potpuno prazna još od devedesetih godina 20. stoljeća. Pronalaženje ispitanika u gotovo opustošenim selima iz različitih naselja uz srednji tok rijeke Kupe s područja Grada Vrbovskog u Gorskom kotaru i Općine Črnomelj u Beloj krajini stoga nam je predstavljao osim poteškoća i izazov jer njihovi opisi i doživljaji mjesta na ovaj će se način „pamtiti“, a ono što su proživjeli i osjećali kroz život na tom prostoru ostavit će trajan pečat na sudbine generacija koje su ga dijelile.

Intervjuirali smo ispitanike³³ iz naselja Sodevaca, Srednjih Radenaca, Starog Trga ob Kolpi, Plemenitaša, Blaževaca, Štefanaca, Lukovdola, Lesci, Zdihova, Osojnika, Liplja i Močila. Intervjui su provedeni tijekom kolovoza i rujna 2023. godine. Radilo se o is-

³³ Zahvaljujemo gospodinu Ivanu Štefancu iz Grada Vrbovskog koji je osigurao kazivače u Zdihovu, Starom Trgu i Lukovdolu, potom gospođi Nadi Hasan iz KUD-a Frankopan koja je osigurala kazivače na području Severina na Kupi i okolice te Andreju Črničju iz Knjižnice Črnomelj koji je osigurao kazivače na području Bele krajine.

pitanicima različitih generacija, od onih rođenih 1939. godine do onih rođenih 1976. godine. Intervjui su se u najvećoj mjeri provodili u opuštеноj atmosferi, u kućama kazivača koji su nam iskazali veliko povjerenje. Dubinski polustrukturirani intervjui sastojali su se od 14 pitanja³⁴ i svaki je u prosjeku trajao 45 minuta.

6. Sociokulturne veze Hrvata i Slovenaca uz rijeku Kupu

Svakodnevni život između Hrvata i Slovenaca duž rijeke Kupe pokazuje duboko ukorijenjene veze između tih susjednih zajednica. Fenomen međusobne povezanosti, posebice vidljiv kroz društvena i kulturna događanja, pruža nam uvid u integrirane socijalne aspekte prekograničnih odnosa. Tijekom povijesti se povezivanje tih zajednica manifestiralo kroz niz aktivnosti. Ljeti je lokalno stanovništvo s obje strane rijeke posjećivalo zajednička kupališta duž Kupe stvarajući time ne samo priliku za fizičku rekreaciju, već i za međusobno druženje. Taj oblik susreta često je rezultirao i bliskim vezama/kontaktima, pa i brakovima, što je bio pokazatelj bliskih unutarnjih socijalnih veza stanovnika tog prostora.

Andrej Rade iz sela Sodevci na slovenskoj strani Kupe nasuprot Blaževcima to dočarava sljedećim riječima: „Najljepše uspomene imamo s kupanja na Kupi gdje smo se svi zajedno družili, a potom često biciklima odlazili u Zdihovo, gdje je u jednom periodu bilo valjda desetak gostionica, pa smo se i tamo zabavljali. Znali smo se smijati da se u Hrvatskoj okreću odojci i janjci, a da se kod nas okreće miješalica za beton.“³⁵

Zajednička druženja i okupljanja nisu bila samo tijekom ljeta, već i u ostatku godine, kada su se premještala unutar obiteljskih kuća. Ispitanica Nada Hasan iz Močila kod Severina govori kako su mladi iz Severina odlazili preko Kupe u Daljnje Njive na zabave u šajere tj. sjenike. Netko bi uvijek imao harmoniku ili koji drugi instrument, pa bi se na zabavama/druženjima pjevalo i plesalo. Osim tih aktivnosti, kulturna događanja poput crkvenih svečanosti i proštenja također su imala ključnu ulogu u povezivanju stanovnika tog područja. Takvi događaji stvarali su interakcije, zabavu i razmjenu kulturnih običaja okupljajući ljude s obje strane granice. Primjerice, proštenja poput onih u Blaževcima za Svetog Ivana ili u Plemenitašu za Svetog Antona predstavljala su mjesto susreta – Slovenci iz susjednih naselja redovito su se pridruživali domaćem stanovništvu.

³⁴ Sociodemografski podatci (dob, spol, mjesto rođenja, bračni status, nacionalna pripadnost bračnog partnera, svakodnevnica/običaj mještana s obje strane granice – jezik, crkvene svečanosti, blagdani, školovanje, posao, život u zajedničkoj državi i nakon osamostaljenja dviju država, kriza tijekom pandemije koronavirusa, današnja situacija).

³⁵ Nismo od ispitanika tražili da govore standardnim jezikom niti im na bilo koji način sugerirali kako da govore. Sociološki je svakako zanimljiva činjenica da su se oni sami odlučili za govor što bliži standardnom hrvatskom jeziku kako bi razumljivost bila veća.

Ispitanik Juraj Mihelić iz Blaževaca pojašnjava: „S naše strane oni su dolazili u siječnju na Svetog Antona u Plemenitaš. Tada su dolazili Slovenci iz Radenaca, Sodevci i Starog Trga. Slovenci su dolazili na konak kod prijatelja u Plemenitaš. Posebno su bili poznati bunceki za Svetog Antona u Plemenitašu. Ondje su ljudi dolazili na tzv. «dražbu», gdje se licitiralo za bunceke ispred crkve. Za Svetu Anu se odlazilo u Predgrad, za Svetu Luciju u Goršete, a govorili su kako se na proštenje u Plemenitaš na Svetoga Antona znalo i gaziti prek Kupe iako je rijeka bila hladna.“ Marijan Kavran iz Plemenitaša ističe da su Slovenci iz Kočevskog dolazili na proštenje u Lukovdol, a da je uobičajeno bilo da na to proštenje dođu i pravoslavni Srbi iz Marindola kod Vinice.

Iz intervjua se može zaključiti kako je bilo uobičajeno da Slovenci dolaze na hrvatske zabave i proštenja, a da stanovnici s hrvatske strane Kupe odlaze u Sloveniju. Prema riječima ispitanika, lokalni trgovci i slastičari također su bili sastavni dio manifestacije proštenja. Slastičara iz slovenske Vinice prisjećaju se mještani Osojnika i Severina na Kupi koji su s nestrpljenjem iščekivali proštenja kako bi mogli kupiti sladoled. Odlazak na polnočku bio je raširen kod mještana s obje strane Kupe. Slavko Muhvić prisjeća se kako su on i njegova generacija iz Štefanaca odlazili na polnočku u Stari Trg čunom preko Kupe, osvjetljavajući si put kroz šumu bakljama.

Kulturna događanja poput prikazivanja filmova u kinima u slovenskom Predgradu pružala su dodatnu priliku za okupljanje jer su se ljudi s hrvatske strane Kupe masovno okupljali radi uživanja u gledanju filmova i zabavnim aktivnostima koje su se odvijale na tom području. Ispitanik Slavko Muhvić iz sela Štefanaca prisjeća se masovnih odlazaka hrvatskih mladića u Predgrad: „Skupili bi se dečki iz Plemenitaša, Zapeći i Zaumola i onda su vikali po bregovima na slovenskoj strani: «Slavko, idemo!» U Predgradu je bilo kino, bilo je puno cura. Ondje je bila i gostionica i ples. Život je bio težak, ali smo bili sretni i zadovoljni, mnogo više nego što su to ljudi danas.“ Ispitanik Peter Madronič napominje kako se u kino u Predgrad dolazilo prečicama: „Dolazili su prečicama preko Kupe i penjali se po brdima da dođu na zabave, u kino ili u trgovinu.“

Pored kulturnih aktivnosti i zabava vatrogasnih društava i sajmovi su imali značajnu ulogu u spajanju zajednica. Primjerice, dobrovoljna vatrogasna društva iz Hrvatske surađivala su s društvima u Sloveniji, što je rezultiralo čestim zajedničkim intervencijama pri gašenju požara.

Sajmovi su također bili važna mjesta okupljanja, pružajući priliku za trgovinu, ali i za socijalnu interakciju između stanovnika pograničnih područja. Stari Trg je relativno rano imao dobrovoljno vatrogasno društvo. Ivan Štefanac iz Blaževaca govori kako su „dobrovoljna vatrogasna društva iz Hrvatske uvelike surađivala s društvima u Sloveniji, a redovito smo odlazili gasiti požare u Sloveniji. Naime, jedan dio Blaževčana je sudjelovao u formiranju dobrovoljnoga vatrogasnoga društva u Starom Trgu. U

Blaževcima smo formirali dobrovoljno vatrogasno društvo 1937. godine. Imali smo usku suradnju na vatrogasnim zabavama“. Martin Lindič kazuje kako su „najveće bile vatrogasne zabave u Radencima na Svetu Magdalenu. Tada su nas posjećivali iz Hrvatske, iz Vrbovskog i Lukovdola i okolnih sela uz Kupu“.

Sajmovi su osim mjesta za trgovanje bili i mjesta za druženje. Trgovinska interakcija također je bila značajna. Veći broj stanovnika preferirao je trgovinu u Sloveniji, posebice na sajmovima gdje su se razmjenjivali razni proizvodi Ispitanik Juraj Mihelić iz Blaževaca govori kako se odlazilo po svinje na sajmove u Črnomelj, središte Bele krajine, od granice s Hrvatskom udaljeno dvadesetak kilometara: „Kako su kirijaši išli u Črnomelj, dovozili su nam prasce na skelu na Kupu. Tako je to funkcioniralo godinama. Sajmovi su bili i u Starom Trgu i u Predgradu te je u Starom Trgu postojala i životinjska vaga. Sajmovi u Vinici i u Bosiljevu su također bili popularni.“ Sajam u Vinici bio je popularniji u istočnom dijelu Grada Vrbovskog, dakle u naseljima Zdihovo, Osojnik, Veliki Jadrič, Severin na Kupi, Damalj, Rim, Klanac i Mali Jadrič. Slavko Muhvić prisjeća se nekadašnjeg sajma u Starom Trgu, na koji su dolazili i stanovnici nekadašnjih Srpskih Moravica i Brod Moravica te naselja Blaževci, Štefanci, Plemenitaš, Zapeć i Zaumol: „U Starom Trgu smo imali i sajam gdje se otkupljivalo voće i blago. Ondje si mogao sve prodati. Najviše smo prodavali Moravčanima. Oni su kupovali od nas jabuke i krumpire, vina i rakije. Čak su i Slovenci kupovali od nas vino, a sjećam se da je lokalni gostioničar iz Starog Trga otkupljivao naše štefanačko vino.“

Stanovnici kupske doline godinama su odlazili u trgovinu u Sloveniju, a tek su poslije otvorene trgovine u Plemenitašu i Lukovdolu: „U Lukovdolu je trgovinu držao Krizmanić koji je bio poluprivatnik i koji je ondje prodavao cement, željezo, prehranu i slično. Trgovina u Plemenitašu se nekoliko puta selila. Prvo je bila u «farofu», onda u školi, pa u montažnoj kućici. Kada su se pojavili veliki dućani u okolici, svi mali dućani su propali.“ Trgovinska/ekonomska orijentacija prema Sloveniji malih goranskih naselja uz Kupu bila je logična. Ondje su na sajmovima stanovnici tih naselja mogli sve prodati ili kupiti. Pretpostavljamo da su manji sajmovi bili u Hrvatskoj. Ispitanici spominju Bosiljevo kao središte sajмова, dok su ostali sajmovi u Hrvatskoj bili vezani uz vjerske blagdane. U Sloveniji su Vinica i Stari Trg bila najbliža velika sajmena središta, a nešto dalje je bio Črnomelj kao centar Bele krajine. I trgovine su bile u Sloveniji. Općenito je sa slovenske strane bilo više stanovnika budući da su postojale manje tvornice, odnosno pogoni većih tvornica, što je imalo pozitivan učinak jer su stanovnici imali posao i manje su migrirali.

Iz intervjua zaključujemo kako sociokulturna i ekonomskapovezanost preko rijeke Kupe između Hrvata i Slovenaca ukazuje na duboke veze koje su premošćivale fizičke granice i stvarale trajne socijalne i kulturne veze među zajednicama.

7. 0 jeziku: jezične različitosti stanovnika naselja uz rijeku Kupu

U naseljima uz rijeku Kupu na hrvatskoj i slovenskoj strani nalazimo kod stanovnika različite jezične varijacije. Primijećene su značajne jezične razlike između pojedinih područja, iako su govori u gornjem dijelu kupske doline bili vrlo slični ili gotovo identični, poput onih u Brodu na Kupi i Čabru. Na području Vrbovskog i Črnomlja, međutim, uočavaju se značajne razlike.

Naime, područje Vrbovskog, odnosno govor toga područja pripada srednjočakavskom, odnosno ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu, što znači da je refleks jata dvojak: *e* ili *i* (Lisac, 2009.:95), dok Črnomelj pripada „središnjemu belokrajinskomu govoru“ (Lončarić, 1996.:157). S druge pak strane, iako su severinski i lukovdolski govori (istočna kajkavština) „organski nastavak kajkavskoga tipa koji se preko Bele krajine i luka Kupe nastavlja na glavninu kajkavskih govora“ (Lončarić, 1996.:161), u njima je prisutan i noviji čakavski utjecaj, pa se po tome razlikuju od zapadnoga kajkavskog poddijalekta. O tome nam svjedoče ispitanici. Čak se i starinski govor Blaževaca i okolice prilično razlikovao od tzv. belokranjskoga govora. Andrej Rade iz Sodevaca na lijevoj obali Kupe govori kako „naš (belokranjski) jezik i jezik naših susjeda Hrvata nije odviše sličan. Mi imamo hrvatskih riječi, a oni koriste slabo slovenske riječi. Svi mi razumijemo kako oni govore, kao što i oni razumiju naš jezik, ali ne govorimo isti jezik. Međutim, treba reći da je sada razlika između jezika mnogo veća. Naime, velika je razlika kako smo govorili pred 40 godina i kako sada govorimo. Sada smo i mi i oni bliži standardnom hrvatskom, odnosno slovenskom jeziku.“

Jezik/govor se, kao i ljudi, međusobno udaljio „zahvaljujući“ granici koja je postavljena 1991. godine. Činjenica je da su migracije stanovništva iz drugih dijelova Hrvatske, Europe i svijeta pridonijele tomu da se u nekim selima više koristio standardni hrvatski jezik. Diana Medved, koja sada živi u Blaževcima, rođena je u Švedskoj. Ona je svjesna da stari Blaževčani govore starinskim jezikom, osobito oni koji nisu ostali u Blaževcima, već su se iselili u prekomorske zemlje pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća. Danas, međutim, u Blaževcima živi dosta ljudi „koji govore književnim jezikom ili nekim svojim dijalektom budući da su doseljenici“. Problema u međusobnom sporazumijevanju nikada nije bilo usprkos razlikama u jeziku. Juraj Mihelić naglašava kako su Blaževčani „odlazili u Stari trg, Predgrad u mesnicu, poštu i na sajam i sve smo ih (Slovence, op. a.) razumjeli“. Međutim, svako selo uz Kupu imalo je svoj lokalni govor. Već su se Štefanci, svega kilometar udaljeni od Blaževaca, razlikovali po govoru. Slavko Muhvić, posljednji stanovnik Štefanaca, govori kako Štefanci imaju dijalekt poput sela u Sloveniji: „Goršeti i Blaževci, nama bliska sela, imaju drugačiji dijalekt. Naš štefanski jezik je najbliži belokranjskom.“ Ivan Štefanac ističe kako je svako naselje u Hrvatskoj uz Kupu imalo specifičan dijalekt: „Taj starinski jezik imao je mnogo njemačkih riječi. Mladi ljudi više ne poznaju taj naš dijalekt.“ To potvrđuje i Lidija Žagar iz danas napuštenog sela Lesci: „Naš jezik u Lesci razlikovao se od lukovdolskog jezika. Bilo je puno razlike u naglasku, a dosta je riječi bilo različito.

Međutim, naš jezik nije bio ni sličan slovenskom. “Zorica Tkalčević, rodom iz Liplja na istočnoj granici vrbovskoga kraja, naglašava: „Moja baka je bila iz sela Fratrovci, a njezina majka je bila Slovenka. Išla sam u Sloveniju s njom u naselje Hrast. Baka je stalno u svoj govor ubacivala slovenske riječi. Belokranjci su dosta koristili hrvatskih riječi. Usprkos tome što nismo govorili isti jezik, dobro smo se razmeli.“

Iz intervjua zaključujemo kako se u tom dijelu kupske doline hrvatski i slovenski lokalni dijalekti razlikuju za razliku od gornjeg dijela kupske doline, gdje su dijalekti vrlo slični. Usprkos tomu svako selo imalo je svoj lokalni dijalekt, pa je recimo štefanački govor bio sličniji belokranjskomu od govora Blaževaca ili Plemenitaša. Ipak razlike u govoru/jeziku/dijalektu kako među hrvatskim stanovništvom, tako i hrvatskoga stanovništva u komunikaciji sa slovenskim nisu bile prepreka u međusobnom razumijevanju. Stanovnici su uspješno komunicirali unatoč različitostima u jeziku.

8. Komunikacijski i interakcijski elementi: Mostovi, skele i čunovi kao poveznice među zajednicama uz rijeku Kupu

Mostovi, skele i čunovi predstavljali su kontinuiranu poveznicu između slovenskog i hrvatskog stanovništva u pograničnom području duž rijeke Kupe. Ta struktura povezanosti bila je ključna za komunikaciju i kretanje između susjednih naselja. Slovenci i Hrvati bili su povezani na području nekadašnje Općine Vrbovsko skelom između Blaževaca i sela Sodevci te nizom čunova na sajli koje su imala gotovo sva sela uz Kupu.

Na području nekadašnje Općine Vrbovsko jedan od značajnih događaja za lokalno stanovništvo bio je izgradnja mosta između Blaževaca i sela Sodevci 1981. godine. Taj most zamijenio je prethodnu skelu koja je bila ključna u prijevozu između ta dva naselja. Izgradnja mosta značila je promjenu u povezanosti tih zajednica. Andrej Rade iz sela Sodevci prisjeća se koliko je značila gradnja mosta preko Kupe 1981. godine: „Mnogo je napravljeno i za Hrvate i za Slovence gradnjom mosta. Prije mosta je bila skela koju je vozio dugo vremena Ivan Mihelić Pek. Morao si mu zviždati da dođe po tebe. Skela je bila do 1981., kada je sagrađen most preko rijeke Kupe. Isprva je bilo nuđeno selu Goršeti, nekoliko kilometara uzvodno od Blaževaca, da dobiju most. Naime, mogli su birati da li će dobiti most ili školu. Oni su izabrali školu koja je sada ruševina, a mi smo dobili most.“ I Slavko Muhvić iz Štefanaca spominje mogućnost gradnje mosta u Goršetima, izoliranom naselju uz Kupu koje je imalo pristup čunom iz Slovenije: „Školu u Goršetima sagradili su noseći na ramenima kamenje sa slovenske strane u čun i potom preko Kupe. Danas je ta škola ruševina. Do Goršeta je šumarija Vrbovsko sagradila put kada su se rušili crni grabri (od kojih su se radili zupčanici i kotači). Delali su sve na lopatu i kramp.“

Važno je napomenuti da su lokalne novine, poput *Dolenjskoga lista*, izvještavale o izgradnji mosta, ističući koliko će to značiti za lokalno stanovništvo. U broju od 28.

svibnja 1981.³⁶ godine, neposredno prije završetka mosta, donosi se reportaža iz Starog Trga ob Kolpi o izgradnji mosta kao o davno planiranom projektu iz vremena Austro-Ugarske. Juraj Mihelić prisjeća se kako je izgledala splav: „Splav je isprva bila drvena, a kasnije limena. Postojala je potreba s jedne i s druge strane za tom splavi. Jelove trupce na pilanu su vozili Slovenci. Dnevno su dovozili do Kupe te trupce i prevozili ih na splavi preko rijeke. Kada bi Kupa bila niska, onda su morali bacati trupce u rijeku ako bi skela mogla ploviti.“ To je svakako bio jedan od razloga da se podigne most. Nosio je ime Partizanski most, a financirale su ga općine Kočevje i Črnomelj sa slovenske strane te Delnice i Vrbovsko s hrvatske strane. Radove je izvela JNA, a otvoren je 25. srpnja 1981. godine.³⁷

Postojala je inicijativa za izgradnju mosta i u drugim naseljima poput Štefanaca, no zbog različitih razloga poput straha od promjena u lokalnoj infrastrukturi i gubitka zemljišta izgradnja nije realizirana. Slavko Muhvić iz Štefanaca prisjeća se da je postojao plan da se most sagrađi u Štefancima: „Nekada je navodno postojao i most u Štefancima, ali ja ga ne pamtim. Furmani su preko Kupe vozili drva u Zapeč na pilanu. Ovdje u Štefancima je trebao stajati zidani most sa snjegobranima, ali je bilo onih koji nisu željeli da se most gradi. Navodno bi prolaznici krali voće po putu (šljive i jabuke), a jedan od razloga je bio i da bi se proširila prometnica između Blaževaca i Štefanaca, a ljudi nisu željeli da im oduzmu zemlju. Kapš je imao u Blaževcima svoju zemlju i dao je tu zemlju kako bi se sagrađio most. Da je most sagrađen kojim slučajem kod nas u Štefancima, siguran sam da bi ostalo više stanovnika u selu.“

Čunovi su također bili ključni za povezanost nekih izoliranih naselja poput naselja Lesci, što je omogućilo zajedničke aktivnosti i međusobnu suradnju stanovnika. U Radencima i Štefancima čunovi su omogućavali prijevoz tereta i resursa za razne potrebe, poput mlina u Prelesju.

Lidija Žagar, koja je odrasla u izoliranom selu Lesci nedaleko od Severina na Kupi, prisjeća se kako su čunom bili dobro povezani sa Slovenijom: „Bili smo sa selom Breg preko Kupe kao jedna familija. Zajedno smo lovili divljač i dijelili ulov. U selu je živjela obitelj Panijan koja je doselila iz Vinice. Kupa nas je spajala. Imali smo čun s kolcem, a često smo i preko slapa išli u Sloveniju. Između slapova je bilo dosta plitke vode, pa se ljeti moglo pregaziti Kupu.“ Čun poput onoga u Lescima postojao je i u Radencima te ih je povezivao sa susjednim selom Košac ispod Plemenitaša. Veći je čun bio u Štefancima jer se ondje prevezio veći teret za mlin koji se nalazio preko Kupe u Prelesju, a čiji su vlasnici bili predci Petera Madroniča iz Starog Trga.

Mostovi, skele i čunovi bili su vitalni za povezivanje i komunikaciju među stanovništvom duž rijeke Kupe, ističući važnost ovih struktura za gospodarski, društveni i

³⁶ Dolenjski list, br. 22 (1659), 28. svibnja 1981., str. 7.

³⁷ Dolenjski list, br. 31 (1668), 30. srpnja 1981., str. 1.

kulturni život lokalnih zajednica. Mostovi su postali simboli napretka, ali i očuvanja tradicionalnog načina života na tom području.

9. Infrastrukturalna povezanost i ekonomska orijentacija hrvatskog stanovništva prema Sloveniji

Naselja uz rijeku Kupu dijelila su brojne infrastrukturne elemente te su na taj način bili povezani. Za vrijeme Jugoslavije električna energija, vodovod, telefonske komunikacije, pošta i dr. bili su zajednički i podijeljeni između Slovenije i Hrvatske. Upravo zajedničko korištenje te infrastrukture odrazilo se na mnoge aspekte svakodnevnog života stanovnika u pograničnom području.

Primjerice, u naselju Blaževci telefonski pozivni broj bio je povezan s Ljubljanom, dok je u drugim unutrašnjim naseljima Općine Vrbovsko bio poseban za Vrbovsko. Električna energija također je dovedena iz Slovenije u Blaževce, a prije raspada Jugoslavije bilo je planirano da se i vodovodna infrastruktura dovede iz sela Dol u Sloveniji.

O tome nam govori Juraj Mihelić: „Godine 1954. dopeljana je struja iz Slovenije, a telefon je iz Slovenije stigao osamdesetih tako da smo pozivni imali kao i Ljubljana. Imali smo akciju da dovedemo i vodu iz Slovenije, ali to nam nije uspjelo jer je u međuvremenu došlo do osamostaljenja. Voda je trebala biti iz sela Dol iz Općine Kočevje.“ Ivan Štefanac koji je zaposlen u Gradu Vrbovskom prisjeća se kako je infrastruktura dovedena u Blaževce i ostala naselja uz Kupu: „Telefon su Blaževci, Zapeć i Plemenitaš dobili iz Slovenije 1981./1982. Ručno smo postavljali stupove i vukli smo iz sela Dol u Sloveniji na Blaževce telefon.“

Napredak infrastrukture u naseljima uz rijeku Kupu išao je postupno. Telefon, primjerice, nije bio dostupan u Hrvatskoj sve do 1980-ih, pa su stanovnici morali odlaziti na poštu u Stari Trg kako bi telefonirali.

„Dok nije bilo telefona u Hrvatskoj, odlazilo se na poštu u Stari Trg na telefon. Za razliku od toga između Plemenitaša i Zaumola postojala je trafostanica i Radenci u Sloveniji su dobili struju iz te trafostanice. Pošta nam je službeno bila u Lukovdolu, ali pisma smo dobivali u Starom Trgu. Ondje smo imali i benzinsku postaju. Televiziju uopće nismo mogli gledati jer nije bilo signala, a kada je signal došao, gledali smo Ljubljanu jer je repetitor bio iznad Štefanaca! Asfaltiranje cesta također je bio postupan proces, gdje su Blaževci asfalt dobili 1968. godine, dok su druge prometnice dobile asfaltiranje kasnije, poput prometnice Lukovdol – Plemenitaš 1981. te Blaževci – Plemenitaš 1986. godine. Još 1984. imali smo dogovorenu gradnju vodovoda iz sela Sodevci, ali to nije uspjelo, pa smo vodovod dobili iz Hrvatske 2004. godine. Selo Blaževci je asfalt dobilo 1968. godine, prometnica Lukovdol – Plemenitaš je asfaltirana 1981., a Blaževci – Plemenitaš 1986. godine.“

Planirana infrastrukturna povezanost prekinuta je raspadom Jugoslavije.

Zdravstvena i obrazovna infrastruktura također je bila povezana sa Slovenijom. Liječnici, stomatolozi i škole bili su bliži u susjednim slovenskim naseljima poput Starog Trga, nego u udaljenom Vrbovskom ili Ogulinu. Djeca iz nacionalno mješovitih brakova također su pohađala školu u susjednoj Sloveniji, iz praktičnih razloga.

Najbliži liječnici i stomatolozi bili su u Sloveniji, a ne u 18 kilometara udaljenom Vrbovskom ili u Ogulinu, pa su tako mještani pograničnih naselja liječniku odlazili u naselja uz Kupu, a za ozbiljnije probleme u Novo Mesto. Toga se prisjeća Juraj Mihelić: „Liječniku smo znali odlaziti u Predgrad, Kočevje i Črnomelj. Naime, Vrbovsko nam je bilo udaljeno 18 kilometara, a preko Kupe u Starom Trgu je liječnik dolazio, pa nam je to bilo udaljeno samo tri kilometra.“ I u školu su djeca iz nacionalno mješovitih brakova odlazila u susjednu Sloveniju.

Andrej Rade govori o tome kako su školu u Starom Trgu pohađala i neka djeca iz Blaževaca i Štefanaca: „U našu školu u Starom Trgu išli su Hrvati iz sela Blaževci i iz sela Štefanca jer im je bila znatno bliža od škole u Plemenitašu i kasnije u Lukovdolu.“ Mnogi su odlazili na srednjoškolsko obrazovanje u naselja Črnomelj, Novo Mesto, pa i u Ljubljanu. „Neki su se školovali u Novom Mestu jer su ondje postojale obrtničke škole. Tamo su odlazili zidari, tesari, mehaničari“, prisjeća se Zorica Tkalčević.

Potreba za radnicima često je bila velika u Sloveniji, posebice u industrijskim gradovima poput Kočevja i Črnomlja. U Hrvatskoj ni od kasnih osamdesetih nije bilo mogućnosti za zapošljavanje u manjim naseljima Gorskoga kotara. Radnici su se zapošljavali u rudnicima, ljevaonicama i tvornicama, a mnogi su se obrazovali u Sloveniji, često u obrtničkim školama u Novom Mestu. Industrijski procvat u Sloveniji privlačio je radnu snagu iz hrvatskih naselja uz rijeku Kupu.

Neposredno nakon osnivanja socijalističke Jugoslavije u Sloveniji je bilo vrlo malo zaposlenih. Juraj Mihelić se prisjeća: „Kako su ljudi uglavnom bili poljoprivrednici, ispočetka je malotko radio u Sloveniji. Sjećam se jednog Franje iz Štefanaca koji je radio kao električar u Kočevju još u vrijeme moje mladosti. Potom je kao kondukter bio zaposlen Ivan Lilek koji je radio u autobusu na relaciji Stari Trg – Kočevje – Ljubljana. U Kočevju se industrija širi sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Potom dolazi i do većih migracija. Mnogi su radili i u Črnomelju u rudniku i ljevaonici. To je bilo tako samo u selima uz Kupu.“ Činjenica je da su mještani sela koja su bila smještena dalje od Kupe bili vrlo često zaposleni u državnoj službi, odnosno na željeznici, a da je drugi dio radio u drvnjoj industriji. Andrej Rade prisjeća se vremena kada je nekoliko Hrvata radilo u pogonu Uniora u Starom Trgu: „Mnogo zaposlenih iz Hrvatske radilo je u Kočevju. U Starom Trgu ob Kolpi bio je pogon Uniora koji je zapošljavao 66 osoba, od toga najmanje pet-šest Hrvata.“

U pograničnim naseljima Gorskoga kotara stanovništvo je bilo usko povezano sa Slovenijom i ekonomski orijentirano prema slovenskim gradovima. Zbog ograničenih mogućnosti zapošljavanja u manjim naseljima Hrvatske radna mjesta u slovenskim tvornicama privukla su brojne stanovnike. Lokalni prijevoznik Viator omogućio je povezanost radnika s radnim mjestima u Sloveniji, pružajući prijevoz iz hrvatskih naselja do slovenskih industrijskih središta. Nakon završetka posla vraćao ih je kućama. To je i ostalim mještanima omogućavalo vezu s pograničnim slovenskim naseljima. Radi se o dnevnim ekonomskim migracijama.

U istočnom dijelu vrbovskoga kraja stanovništvo je također bilo vezano za Sloveniju. Kazivačice iz okolice Severina na Kupi prisjećaju se: „Naši su dosta radili u Sloveniji, u Črnomelju na rudniku Kanižarici, u Beltu... U Novoteksu u Vinici su žene radile u šivaonici. I sada ih mnogo ide u Sloveniju u tokariju Akrapovič u Črnomelj. Otprilike do 30 ljudi iz ovog dijela Gorskog kotara radi u Sloveniji. Dok su žene radile u Novoteksu, autobusno poduzeće Viator je vozilo po selima i skupljalo žene od Osojnika, Severina i Jadrča te ih odvezilo u Vinicu.“

Socioekonomski aspekt povezanosti između naselja uz rijeku Kupu i susjednih slovenskih naselja jasno pokazuje utjecaj i ovisnost hrvatskog stanovništva o infrastrukturnoj, obrazovnoj i ekonomskoj integraciji sa Slovenijom u vrijeme bivše zajedničke države Jugoslavije.

10. Postavljanje državne granice uz Kupu: utjecaj na identitet i komunikaciju stanovništva

Granice se mogu definirati kao društveni konstrukti, produkti teritorijalnosti i organizacije života stanovnika u određenom prostoru (Paasi, 1996.) ili kao „proces društvenog razdvajanja“ (Nail, 2016.:2). Pojam prostora u ovom radu promišljamo kako kategoriju društveno proizvedenog teritorija.

Iako geografske prirodne barijere poput rijeka i planina često utječu na postavljanje državnih granica, njihovo uspostavljanje može rezultirati značajnim izazovima za lokalno stanovništvo. To se posebno ističe u slučaju Hrvatske i Slovenije jer je uspostava granice nakon raspada SFRJ 1991. godine preko rijeke Kupe rezultirala teškoćama u svakodnevnom životu stanovnika. Na prostoru gdje se stoljećima nastojalo premostiti prirodne barijere i ljudima olakšati život, odjednom je postavljanjem političke granice došlo do razdvajanja stanovništva.

Naime granice bivših republika 1992. godine postale su granice novonastalih država zaštićene međunarodnim pravom.³⁸ Hrvati i Slovenci našli su se u dvjema različitim

³⁸ Badinterova komisija je zaključila je da granice na području bivše Jugoslavije ne treba mijenjati te da su objavom odluke postale međunarodne granice (Jakešević i Zorko, 2009.).

državama, a uspostavom su granice od nekadašnjega konstitutivnog naroda u zajedničkoj državi postale nacionalna manjina. S pojavom granice na Kupi prelazak je postao izuzetno ograničen. Mnogi su se susretali s poteškoćama prilikom prelaska granice, a otežano kretanje imalo je značajan utjecaj na njihovu mobilnost i društvene kontakte.

Andrej Rade iz mjesta Sodevci u Općini Črnomelj prisjeća se kako je postojao problem već pri samom prelasku granice. Naime, most na Kupi kod Blaževaca isprva nije bio granični prijelaz, što je uvelike otežalo život lokalnomu stanovništvu: „Problem je nastao kada je stvorena granica na Kupi. Iz početka nismo mogli prelaziti na Blaževcima, pa smo odlazili i po pedeset kilometara kako bismo prešli granicu i došli na nečiji sprovod u Blaževce. Znali smo i prehodati preko rijeke ilegalno kako ne bismo kružili.“

Granica je utjecala i na dotadašnji nesmetani svakodnevni odlazak na posao u Sloveniju. Zaposlenici koji su radili u Sloveniji suočili su se s problemima prilikom putovanja na radna mjesta, što je rezultiralo i gubitkom posla za neke od njih. Uobičajene dnevne ekonomske migracije postavljanjem državne granice potpuno ili djelomično su onemogućene.

Juraj Mihelić koji je bio zaposlen u Kočevju imao je problem pri prelasku granice: „Najteže je bilo nakon uspostave granice. Bilo je to rigorozno i nepredviđeno. Ispočetka nismo vjerovali da će biti tako strogo. Glasali smo za odcjepljenje i za samostalnost, a da smo znali da će tako biti, ne bismo glasali za tu opciju. Ispočetka nisam mogao putovati autobusom u Kočevje gdje sam radio. Morao sam pronaći smještaj u Kočevju i tražiti slovensko državljanstvo. Budući da kod nas nije bilo službenog graničnog prijelaza, morali smo plaćati kazne za neregularni prijelaz granice. Ta je kazna iznosila 45.000 tolara. Usprkos žalbama ministarstvu u Ljubljani da dobijem dozvolu za prijelaz, nitko mi nije pomogao. Kada je na mostu postavljena policija, morao sam imati papire kako bih mogao dolaziti natrag kući. Teško nam je bilo kada su nam zatvarali granični prijelaz u 23 sata, pa smo sa zabava u Sloveniji morali kružiti i po pedeset kilometara kako bismo došli preko Kupe kući.“

Rigorozne mjere nakon uspostave granice dodatno su otežavale kretanje. Odlazak kući s posla iz Slovenije predstavljao je za lokalno stanovništvo problem jer je granica bila zatvorena između 23:00 i 6:00 h. Mnogi su znali prespavati kod prijatelja u Sloveniji ili u Hrvatskoj kako bi prešli granicu ujutro. Iz razgovora s Jurjem Mihelićem uočavamo kolike su bile teškoće za hrvatske radnike u Sloveniji koji su nakon raspada Jugoslavije i osnivanje neovisnih država Hrvatske i Slovenije zbog vlastite egzistencije bili primorani zadržati radna mjesta. Radnici putnici iz Hrvatske, koji su svakodnevno odlazili na radna mjesta, u najvećem broju slučajeva izgubili su posao. Oni koji su se snašli tako što su u Sloveniji pronašli smještaj u uglavnom su zadržali posao.

Osim postavljanja državne granice stanovništvo tog područja doživjelo je još jednu restriktivnu mjeru 2020. godine uvjetovanu pandemijom bolesti COVID-19 kada je prelazak preko rijeke bio zabranjen. To je imalo značajan utjecaj na zdravstvenu skrb i opskrbu lijekovima za lokalno stanovništvo.

Potom je izolaciju i razdvajanja tog stanovništva pojačalo i postavljanje žičane ograde na granici kako bi se spriječio ilegalni prelazak migranata iz Azije i Afrike preko šengenske granice. Osim što je otežalo kretanje ljudima, postavljanje ograde imalo je ozbiljne ekološke posljedice uzrokujući smrt divljih životinja i narušavanje ekosustava rijeke Kupe.

„Kada je uspostavljena granica, više nije bilo zajedničkog kupanja na Kupi, a pojavom covida i postavljanjem žice u potpunosti smo se udaljili od Slovenaca i Slovenije“, govori Diana Medved iz Blaževaca. Mihelić ima zdravstveno osiguranje u Sloveniji, pa je i sve lijekove nabavljao preko Kupe. Međutim, pojavom s koronavirusa nekada najjednostavnija aktivnost postala je otežana: „Kada je bila korona, nismo mogli prelaziti preko Kupe. Budući da imamo zdravstveno u Sloveniji, dostavljali su nam lijekove iz Kočevja do sela Čeplje, a potom od tamo do granice. Zatim smo preko ograde na štapu u korpici primali lijekove na mostu. U vrijeme korone liječnike smo posjećivali u Ogulinu i u Vrbovskom budući da nismo smjeli prelaziti preko granice.“ Ivan Štefanac doživio je sličnu situaciju kao i Mihelić odnoseći hranu na ogradu: „Poseban je problem bila korona. Mogao si prijeći granicu, ali je problem bio kada si se želio vratiti. Tako djevojčicu koja pohađa školu u Sloveniji nisu pustili nazad u Hrvatsku. Znali smo preko žice razmjenjivati predmete, hranu i slično. Supruga ima preko Kupe djecu kojima smo davali hranu preko ograde kada ona nije mogla ići k njima. U vrijeme najteže korone granica na Blaževcima je bila zatvorena punih mjesec i pol.“ Postavljanje žilet-žice zbog sprječavanja prelaska migranata u Sloveniju također je bilo iznimno teško za stanovnike. Andrej Rade osjetio je taj problem u svojem dvorištu: „Najteže nam je bilo kada je postavljena žica i kada smo preko Kupe gledali Hrvate kako se kupaju u rijeci, dok je nama Kupa u našim dvorištima bila ograđena.“ Nakon postavljanja žilet-žice u Sloveniji nastradale su brojne divlje životinje: „Postavljanje žice bilo je kobno za Sloveniju zbog stradalih divljih životinja, a kada je Kupa narasla, žica je došla do sredine rijeke“. Ivan Štefanac prisjeća se postavljanja žilet-žice: „Kada je postavljena žilet-žica na Kupi s njihove strane, djeca su mislila da je rat. Domaći Slovenci su se više bunili nego mi.“ Činjenica je da su se uspostavljanjem granice ljudi uz Kupu, koji su stoljećima zajedno živjeli, osjetili vrlo izolirani i ograničeni u kretanju. Peter Madronič lijepo je zaključio: „Kako bi se ti osjećao da ti pregrade Savu u Zagrebu ili Ljubljanicu u Ljubljani? Tako smo se mi osjećali kada su nam pregradili Kupu.“ Tako je narod koji je stoljećima živio zajedno i koji je bio upućen na svojeg najbližeg susjeda administrativnim putem podijeljen i otuđen.

Administrativno, političko i državno postavljanje granica rezultiralo je drastičnim promjenama u životu lokalnog stanovništva. Osjećaj izolacije, ograničena mobilnost i ekološki utjecaji samo su neki od negativnih aspekata koji su se pojavili nakon uspostave državne granice preko rijeke Kupe na hrvatsko-slovenskom području. Iako su dobrovoljno glasali za odcjepljenje i državnu neovisnost svojih država, nisu ni slutili da će raspadom zajedničke države i njihov zajednički prostor postati strogo administrativno podijeljen, a time i društveno izoliran nametnutom podjelom na „mi“ i „oni“ (Hrvati i Slovenci).

11. I što je ostalo? Migracije i depopulacija stanovništva u naseljima u blizini granice između Hrvatske i Slovenije

Migracije stanovništva iz Blaževaca i okolnih područja prema inozemstvu, npr. u Kanadu, Njemačku, Australiju i Švedsku, značajne su već 1957. godine i pridonijele su depopulaciji u dolini rijeke Kupe. Odlazak mladih, osobito ilegalno preko Austrije, posljedica je ekonomske migracije. Migracija mladih pojedinaca u reproduktivnoj dobi imala je dugoročni utjecaj na regiju, što se ogledalo u kontinuiranom opadanju broja stanovnika u kupskoj dolini.

Trend depopulacije stanovništva nastavio se i nakon tih migracija, a danas se uočavaju slični problemi na hrvatsko-slovenskom području u Gorskom kotaru. Andrej Rade iz Sodevaca govori kako u njihovu selu nova djeca nisu rođena već dvadeset godina³⁹, što ukazuje na kontinuirani odlazak sada već i cijelih obitelji ili pojedinaca koji osnivaju obitelj u inozemstvu, što ima za posljedicu nepovratni pad stanovništva.

Izjave poput one Marije Vuk dodatno naglašavaju pesimizam u vezi s budućnošću regije, sugerirajući da će se Gorski kotar pretvoriti u područje vikend-naselja, izgubiti vitalnost i postati praktički nenaseljeno područje.

Iako su se nakon trideset godina čvrstih granica između Hrvatske i Slovenije i ulaska obje zemlje u Europsku uniju same granice fizički ukinule, posljedice čvrste granice i migracija koje su prethodile još uvijek su vidljive. Nedostatak mladih i gubitak međugeneracijskih kontakata rezultirali su prekidom veza između lokalnih zajednica s obje strane Kupe. Taj prekid kontakata i gubitak povezanosti koji su trajali stoljećima mogu imati značajan utjecaj na razvoj i odnose u novim okolnostima bez mladog stanovništva.

³⁹ Naselje Sodevci su prema popisu stanovništva 1991. godine imali 52 stanovnika, 2001. 53 stanovnika, a 2011. godine 46 stanovnika. Godine 2022. Sodevci broje 36 stanovnika. (<https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10374>).

12. Zaključak

Na području Vrbovskog nalazi se nekoliko naselja smještenih uz rijeku Kupu ili blizu nje koja su čvrsto povezana sa susjednom Slovenijom. Granica na vrbovskom području pripada tipu prirodnih granica. Povijesno gledajući, to je slabo naseljen prostor, ruralni kraj fizički izoliran, u kojem su u kasnom srednjem i ranom novom vijeku vlastelini bili Frankopani. Osmanlijski upadi svakako su smanjili broj stanovnika, a novo je stanovništvo doseljeno za obranu teritorija. Prometnice koje su u 19. stoljeću prošle tim područjem djelomično su umanjile izoliranost Vrbovskog i okolice.

Iz matičnih knjiga rođenih od 1858. do 1948. godine zaključujemo kako se od 1870. godine permanentno povećavao broj mješovitih nacionalnih brakova između Hrvata i Slovenaca. Smatramo da je to posljedica teritorijalne i društvene povezanosti tih dviju nacionalnih zajednica koje su živjele uz rijeku Kupu, kao i zajedničkog religijskog faktora koji se pokazao kao temeljni kohezivni čimbenik unatoč različitoj nacionalnosti. Analiza ukazuje na propusnost i otvorenost granica tih dviju nacionalnih zajednica, pa možemo zaključiti da se radi o međusobno bliskim integrativnim zajednicama.

Popis stanovništva pojedinih naselja Grada Vrbovskog uz rijeku Kupu od 1880. do 2021. godine pokazuje kako to područje karakteriziraju intenzivna migracijska kretanja, odnosno znatno iseljavanje od kraja 19. stoljeća i kontinuirano kroz 20. stoljeće, prije svega zbog ekonomskih, ali i političkih razloga.

Sugovornici su u intervjuima kroz retrospektivu isticali vrijednost i važnost zajedničkih aktivnosti i tradicija koje su oblikovale njihov društveni identitet. Sociokulturne veze između dviju zajednica duž rijeke Kupe bile su temeljne za očuvanje identiteta i društvenih odnosa na tom području.

Svakodnevni život i upućenost jednih na druge pokazuje nam duboko ukorijenjene veze. Ti su odnosi obilježeni kroz društvena i kulturna događanja, što pruža uvid u integrirane socijalne aspekte prekograničnih odnosa.

Unatoč jezičnim razlikama na hrvatskoj i slovenskoj strani Kupe, nisu postojale prepreke za međusobno razumijevanje stanovništva. Ljudi su uspješno komunicirali i razmjenjivali informacije, čime su očuvali socijalnu povezanost.

Mnoge zajedničke aktivnosti poput ljetnih kupanja, druženja u obiteljskim kućama, kulturnih događanja, proštenja, prikazivanja filmova u kinima, vatrogasnih zabava, sajмова i trgovanja bile su ključna spona zajednica. Sudjelovanje na događajima – Hrvati na slovenskim proštenjima, Slovenci na hrvatskim zabavama i proslavama – govori o razmjeni i prožimanju kultura između tih dviju zajednica.

Osim kulturnih događanja, i ekonomske aktivnosti poput trgovine na sajmovima stvarale su trajne veze omogućujući razmjenu roba i proizvoda, što je dodatno jačalo socijalne i kulturne komponente suživota stanovništva. Aktivno kretanje preko granice radi društvenih, kulturnih i ekonomskih događanja rezultiralo je integracijom identiteta.

Unatoč jezičnoj i kulturnoj raznolikosti stanovnika, infrastrukturni elementi omogućili su ljudima da uspješno komuniciraju i surađuju. Mostovi jesu simbolizirali napredak, ali su istovremeno očuvali tradiciju i zajedništvo duž rijeke Kupe.

Infrastrukturna povezanost i ekonomska orijentacija hrvatskog stanovništva prema Sloveniji bile su ključne za oblikovanje života u naseljima uz rijeku Kupu. Osim fizičke povezanosti mostovima, skelama i čunovima, postojala je i duboka integracija u pogledu infrastrukture poput električne energije, telefonskih veza te vodovoda, koji su dijeljeni između Slovenije i Hrvatske.

Osim infrastrukturne povezanosti, zdravstvena i obrazovna infrastruktura također su bili usko povezani s Slovenijom. Mnogi su stanovnici pograničnih naselja odlazili u Sloveniju po zdravstvenu skrb ili obrazovanje zbog blizine liječnika, stomatologa ili škola.

Ekonomska orijentacija stanovništva prema Sloveniji bila je vidljiva kroz traženje poslova i zapošljavanje u slovenskim industrijskim središtima poput Kočevja ili Črnomlja. Radna mjesta u Sloveniji privlačila su mnoge stanovnike s hrvatske strane rijeke Kupe, često zbog ograničenih mogućnosti zapošljavanja u manjim naseljima u Hrvatskoj.

Raspad nekadašnje zajedničke države Jugoslavije 1991. godine prekinuo je mnoge planirane integracijske procese, ali je jasno da su pojedini elementi duboko utjecali na život i ekonomsku strukturu stanovništva duž pograničnog područja između Hrvatske i Slovenije.

Postavljanje državne granice između Hrvatske i Slovenije preko rijeke Kupe dovelo je do poteškoća na prostoru gdje je stanovništvo stoljećima nastojalo prevladati prirodne prepreke kako bi si olakšalo svakodnevni život.

Prekogranično kretanje postalo je izuzetno ograničeno, što je utjecalo na mobilnost ljudi i otežalo društvene kontakte, a imalo je za posljedicu i gubitak posla za neke od njih. Ograničenja kretanja postala su posebno izražena za vrijeme pandemije bolesti COVID-19, kada je prelazak rijeke bio zabranjen, što je utjecalo na zdravstvenu skrb i opskrbu lijekovima za lokalno stanovništvo.

Administrativno i političko postavljanje granica izazvalo je drastične promjene u životu lokalnog stanovništva koje je do tada zajedničkom društvenom konzumacijom prostora kreiralo granicu koja ih je spajala, a ne razdvajala. Osjećaj izolacije, ograničena mobilnost i utjecaj na okoliš samo su neki od negativnih aspekata koji su se pojavili nakon uspostave državne granice preko rijeke Kupe na hrvatsko-slovenskom području. Postavljanje granica imalo je za posljedicu razdvajanje zajednica i osjećaj otuđenosti među ljudima koji su stoljećima živjeli zajedno.

Uz otuđenost i razdvojenost dviju nacionalnih zajednica taj prostor danas karakteriziraju i migracije stanovništva te depopulacija naselja u blizini granice između Hrvatske i Slovenije, što predstavlja ozbiljan problem s višestrukim utjecajima. Iseljavanje stanovništva, manjak novorođene djece i dugotrajno izostajanje međugeneracijskih kontakata ukazuju na sveprisutni depopulacijski trend stanovništva, što ostavlja trajne posljedice na vitalnost cijeloga tog područja.

Literatura

1. Asman, J. (2011). *Kultura pamćenja*. Beograd: Prosveta.
2. Bojm, S. (2005). *Budućnost nostalgije*. Beograd: Geopoetika.
3. Barth, F. (1981). Ethnic Group and Boundaries, in: Barth, F. (Ed.). *Process and Form in Social Life*. London: Routledge & Kegan Paul.
4. Barbić, A. (2000). Formalized Borderline as a Prerequisite for Optimal Cross-border Relations: Nine Years of the International Border between Slovenia and Croatia. *Sociologija sela*, 38, 3-4 (149/150): 341-354.
5. Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without Groups*. Cambridge, Mass. – London, England: Harvard University Press.
6. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921*. Sarajevo: Državna štamparija, 1932.
7. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZS). *Podaci za materinji jezik po banovinama i kotarevima za 1931. godinu* [šapirograf].
8. Erikson, E. H. (1956). The Problem of Ego Identity. *Journal of the American Psychoanalytical Association*, (4): 56-121.
9. Kavran, F.; Kavran, L.; Kavran, A.; Kavran, T. (Ur.). *Etnografske crtice i opis života u okolici Severina na Kupi – sjećanja Kristine Kavran*, s. a. Vlastita naklada.
10. Fromm, E. (1989). *Zdravo društvo*. Zagreb: Naprijed.
11. Fuerst-Bjeliš, B. (2020). Other and/or Marginal: Coexistence of Identities in the Historical Borderlands of Croatia, in: Fuerst-Bjeliš, B. and Leimgruber, W. (Eds.). *Globalization, Marginalization and Conflict. Perspectives on Geographical Marginality* 6. Cham: Springer, 89-99.
12. Gelo, J.; Crkvenčić, I. i Klemenčić, M. (1998). *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva 1880. – 1991. po naseljima*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

13. Geiger Zeman, M. i Zeman, Z. (2010). *Uvod u sociologiju (održivih) zajednica*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
14. HDA, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga vjenčanih župe Plemenitaš 1858. – 1948., ZM – 34J/300, M 6894 i M 6895.
15. Isajiw, W. (1974). Definitions of Ethnicity. *Ethnicity*, 1 (2): 111-124.
16. Ivanović, V. (2012). *Geburtstag pišeš normalno: jugoslovenski gastarbajteri u SR Njemačkoj i Austriji 1965-1973*, Beograd: Institut za suvremenu istoriju.
17. Jakešević, R. i Zorko, M. (2009). Granice i etnički odnosi u procesu raspada SFRJ. *Međunarodne studije*, 9 (3): 45-73.
18. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga IX, Stanovništvo po narodnosti*, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1954.
19. Korenčić, M. (1979). *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857–1971*. Zagreb: JAZU.
20. Kruhek, M. (1984). *Općina Vrbovsko. Njena prošlost, njena sadašnjost*. Vrbovsko – Zagreb: Skupština općine Vrbovsko – Školska knjiga.
21. Lajić, I. (1999). Mehaničko kretanje stanovništva u demografskom razvitku Gorskog kotara. *Migracijske teme*, 15 (4): 501-513.
22. Lajić, I. i Klempić Bogadi, S. (2010). Demografska budućnost Gorskoga kotara. *Migracijske i etničke teme*, 26 (2): 191-212.
23. Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
24. Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Malešević, S. (1994). Percepcija etničkog identiteta: aplikacija jednog modela. *Migracijske teme*, 10 (1): 31-54.
26. Nail, T. (2016). *Theory of the Border*. New York: Oxford University Press.
27. Paasi, A. (1996). *Territories, boundaries and consciousness: The changing geographies of the Finnish-Russian border*. New York: J. Wiley & Sons.
28. *Popis stanovništva 1953., knjiga IX, Starost, pismenost i narodnost*, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1960.
29. *Popis stanovništva 1961., knjiga VI, Vitalna, etnička i migraciona obeležja, rezultati za opštine*, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1967.
30. Schack, M. (2001). Regional Identity in Border Regions: The Difference Borders Make. *Journal of Borderlands Studies*, 16 (2): 99-114.
31. Selman, P. (1996). *Local sustainability. Managing and Planning Ecologically Sound Places*. New York: St. Martin's Press.
32. *Statistične informacije, 18 statistika prebivalstva, 17. Julij 1992., št. 181, Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, 1991-končni podatki, prebivalstvo po materinjem jeziku*.
33. Supek, R. (1992). *Društvene predrasude i nacionalizam*. Zagreb: Globus.
34. Turk, I. i Šimunić, N. (2022). Prijeratno iseljavanje iz Gorske Hrvatske (1971. – 1991.) kao čimbenik demografske (ne)otpornosti toga područja: historijsko-demografski uvid, u: Jurić, T.; Komušanac, M. i Krašić, W. (Ur.). *Zbornik radova s Prve međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Gastarbajterska iseljenička poema – od stvarnosti do romantizma“*. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu – Hrvatsko katoličko sveučilište.

35. Zajc M. (2008). *Gdje slovensko prestaje, a hrvatsko počinje*, Zagreb: Srednja Europa.
36. Zeman Geiger M. i Zeman Z. (2010). Mjesto življenja i integralna održivost – vitalnost lokalnog u globalizirajućem svijetu. *Društvena istraživanja*, 19 (3): 377-400.
37. Zorko M.; Šulc, I. i Kovačić, M. (2012). Pogranične zajednice u Republici Hrvatskoj: istraživanje lokalnoga identiteta u pograničnom području Gorskoga kotara. *Sociologija i prostor*, 50 (2): 165-181. <https://doi.org/10.5673/sip.50.2.2>

Izvori s interneta

<https://data.matricula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/stari-trg-ob-kolpi>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://www.crnomelj.si/sl/o-obcini/vizitka/>. (Pregledano 20. travnja 2024.)

<https://www.crnomelj.si/sl/o-obcini/zgodovina>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://kronika.zzds.si/kronika/article/view/427/680>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://majaarchitect.wordpress.com/gospodarstvo-2/>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi- stanovnistva-2/popis- stanovnistva-2001/202>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi- stanovnistva-2/popis- stanovnistva-2011/196>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

<https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10374>. (Pregledano 20. travnja 2024.).

Zakon o područjima županija, gradova i općina, *NN* (10/97) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_01_10_151.html. (Pregledano 20. travnja 2024.).

Coexistence of Croats and Slovenians along the Middle Flow of the Kupa River on the Croatian-Slovenian Border

Filip Škiljan

Institute for Migration Research, Zagreb, Croatia
e-mail: filip.skiljan@imin.hr

Marina Perić Kaselj

Institute for Migration Research, Zagreb, Croatia
e-mail: marina.peric@imin.hr

Matijas Baković

Institute for Migration Research, Zagreb, Croatia
e-mail: matijas.bakovic@imin.hr

Abstract

The paper discusses the coexistence of Croats and Slovenians along the Kupa River on the border between Croatia and Slovenia. Particular focus is on settlements near the Kupa in the City of Vrbovsko region, compared to particular settlements on the Slovenian border side of the Kupa River in the Črnomelj Municipality. Interdisciplinary approach is employed, combining various scientific methods, including archive research (analysis of marriage registers), qualitative analysis (method of semi-structured interviews), and analysis of population census of settlements by the Kupa River. The research observes the period between 1880 and 2023, while registers are examined in the period from 1858 and 1948, since those from the later period are not held in the Croatian State Archive, but in registry offices and parish offices, and are unavailable to broader public. Registers from the Slovenian side are also not included, since the older ones are in Ljubljana, while the newer ones are in registry and parish offices, and are not open to broader public.

In the City of Vrbovsko region, there are a few settlements located by the Kupa River or near it, which are firmly connected to neighbouring Slovenia. The aim of the paper is to explore various aspects of coexistence, cultural influences and economic bonds among the communities of the border region. The research results will provide a better understanding of the dynamics of living in that area, and of relationships between Croats and Slovenians along the Kupa River on the border between these two countries.

Key words: Gorski Kotar, migrations, Croatian-Slovenian relations, oral history, Vrbovsko.